

Hölderlinovy básně z prvního období ve věži

Tomáš Vítek

Univerzita Karlova

tomas.vitek7@gmail.com

orcid.org/0000-0001-6360-5099

HÖLDERLIN'S POEMS FROM THE FIRST PERIOD IN THE TOWER

The article focuses on the poems of the German poet Friedrich Hölderlin which he wrote after his release from the clinic, i.e. between 1807 and 1820. The author attempts to show that the texts which he places in the first period of Hölderlin's tower production, differ in form and content both from the work produced before his hospitalization and from the poems written later in the tower. While the external conditions of the poet's life did not change, his texts did, but this fact has not been satisfactorily elucidated yet.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Hölderlin — věžové básně — první období věžové tvorby — poetika — překlady pěti básní
Hölderlin — Turmgedichte — poems after discharge from the clinic — poetics — translations of five poems

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2024.2.5>

Život německého básníka Friedricha Hölderlina (1770–1843) sestával ze dvou přibližně stejně dlouhých úseků, které od sebe odděluje osmiměsíční internace na Autenriethově klinice v letech 1806–1807. Důvodem této internace bylo především zhoršování básnickovy duševní nemoci, jejíž povaha není dodnes přesně známa. Nejčastěji se mluví o schizofrenii nebo neutrálněji o psychóze. Když byl Hölderlin jako nevyléčitelný z kliniky propuštěn, vzal si ho k sobě na dožití truhlář Ernst Zimmer, jenž byl velkým obdivovatelem jeho díla. Zimmerův dům stál v Tübingenu u starých městských hradeb na břehu Neckaru a Hölderlinovi v něm byl vyhrazen pokojík v arkýři či věžovém rizalitu (nejprve v přízemí, pak v prvním patře). Proto se textům, které zde vznikaly, říká básně věžové (*Turmgedichte*), případně také „nejpozdější“ (*spätteste*) nebo „poslední“ (*letzte*).

Věžové texty stály dlouho na okraji badatelského i čtenářského zájmu a většina z nich nebyla v 19. století ani vydána. To mělo dvě hlavní příčiny, které spolu úzce souvisely. Zaprvé se Hölderlinovi editoři dlouho vyhýbali všem básním, které považovali za poznamenané šílenstvím, přičemž do této kategorie zařazovali nejen básně vzniklé po roce 1807, nýbrž rovněž značnou část textů vytvořených v letech 1802–1806, kdy již

Hölderlin v nějaké míře psychickým onemocněním trpěl. Druhým důvodem byla neobvyklost věžových textů, které podle dobových názorů nesplňovaly estetické parametry na řádnou poezii kladené, což bylo opět připisováno na vrub básníkově nemoci.

Přibližně od šedesátých let 20. století se situace začala měnit a věžové texty již přitahují více pozornosti. V důsledku zesílené badatelské činnosti se mnohé projasnilo, takže například vliv duševní choroby na věžovou tvorbu přestal být považován za dominantní klíč k její interpretaci, která byla dlouho vedena spíše z psychiatrických než literárně-filologických pozic. Na druhé straně vyvstaly nové problémy a nejasnosti, například vztah předvěžové a věžové tvorby, homogenita věžových textů nebo souvislost básní s okolnostmi básníkovy života ve věži. Právě těmto otázkám se bude věnovat následující příspěvek.

I.

Nejprve je třeba uvést, že ve věži vznikaly texty různého druhu. Předně to byly dopisy matce a sourozencům, jichž se dochovalo něco pod sedmdesát. Pak několik málo latinsky a německy psaných dedikací do památníků, které zahrnují i dvě krátké básně. Dále tři nedokončené básnické prózy z hyperionovského okruhu, koncipované jako dopisy. Dále jedna báseň sporné autenticity (*In lieblicher Bläue...*), kterou prozaizoval a v blíže neurčitelné míře pro svůj román *Phaethon* upravil Wilhelm Waiblinger (k němu viz níže). A přibližně padesátka básní, která podle všeho představuje jen zlomek z toho, co Hölderlin ve věži vytvořil. Důvodů, proč se tak stalo, bylo více, ale asi nejvíce se na tom podílelo výše zmiňované přesvědčení Hölderlinových současníků, že věžové texty jsou pouhými plody a doklady duševní nemoci, které postrádají uměleckou hodnotu.

Ani padesátka dochovaných básní není zcela sourodá. Badatelé se vesměs shodují na tom, že se od sebe poměrně výrazně odlišují texty vzniklé na začátku a ke konci básníkovy pobytu ve věži, což dalo povstat velmi rozšířenému dělení věžové tvorby do dvou period.¹ Zdá se však, že toto dělení je příliš hrubé, protože poslední období zahrnuje pouhých pět let a zbylé básně určitě nevytvářejí jednu sourodou skupinu. Větší smysl proto dává podrobnější rozčlenění do čtyř period, které by mohlo vypadat takto: 1) 1807–1822; 2) 1822–1826; 3) 1826–1838; 4) 1838–1843. Jedná se samozřejmě o rozdělení pouze přibližné a diskutabilní, protože z některých let žádné nebo téměř žádné texty známy nejsou, zatímco jiné je velmi obtížné datovat (některé básně v dataci oscilují až o dvacet let!).²

II.

Před rozbohem básní prvního období, jehož počátek vymezuje básníkovy propuštění z kliniky 3. května 1807 a konec příchod mladého studenta Wilhelma Waiblingera

1 Viz např. Böschenstein 1965/1966, s. 43; Philipsen 1995, s. 26; Wackwitz 1997, s. 165; Oestersandfort 2006, s. 3.

2 Např. báseň *Die Zufriedenheit* badatelé kladou mezi roky 1810 až 1840. K nejisté chronologii básní srov. Wackwitz 1997, s. 164–165; Oestersandfort 2006, s. 3; Wallner 2005, s. 24 a 26.

(1804–1830) do Tübingenu před létem 1822, nebude od věci podívat se podrobněji na to, jak básník v této době žil. Jeho život ve věži se sice navenek takřka neměnil, ale některé jeho projevy se v různých obdobích lišily frekvencí, intenzitou, formou nebo samotným výskytem. Tyto rozdíly zde z prostorových důvodů nebude možné blíže zkoumat, ale ve všech periodách převažovaly spíše ty zvyky, které se měnily málo, anebo vůbec.³ Pro lepší představu uvedu v následujících odstavcích výběr z dobových svědectví, která se prvního období ve věži týkají.

Tuto etapu výrazně poznamenal především rozchod básníka s jeho rodinou, která se o něj nemohla nebo nechtěla starat. Matka ho ve věži ani jedinkrát nenavštívila (tj. mezi lety 1807 a 1828, kdy zemřela), ačkoli bydlela v nedalekém Nürtingenu. Zimmerovi byla ochotna hradit jen zcela nejnnutnější výdaje na péči o syna,⁴ aby jí zůstala co největší část z podpory, kterou jí církevní konzistoř za tímto účelem pravidelně posílala. Za samozřejmost pokládala i to, že dědictví po otci a tetě synovi nevydala, ačkoli měl na ně nárok. Hölderlin, který proto zprvu neměl ani na tabák, na to reagoval ve svých dopisech — k jejichž psaní ho Zimmerova rodina očividně nutila — takřka parodií oddané a poslušné synovské lásky.

Naproti tomu truhlářova rodina se k básníkovi chovala, jak mohla nejlépe. Zimmer mu umožnil hrát na rodinný klavír a opatřil mu flétnu, což básník s povděkem často využíval.⁵ Zprvu s ním pravidelně chodil na procházky do polí nebo na vinici, během nichž Hölderlin trhal trávu a květiny a zastrkoval si je do kapes.⁶ Jindy ho vodil na zahradu profesora K. P. Conze (1762–1827), který s básníkem rozmlouval a občas mu četl nebo dával knihy.⁷

Svému okolí Hölderlin většinou nebyl nebezpečný a choval se mírně a přátelsky.⁸ Když na něj ale někdo během procházek dotíral slovem, úsměškem nebo gestem,

3 Většina badatelů má za to, že Hölderlinova psychická choroba se během věžového pobytu neměnila, viz např. Peters 1982, s. 79; nebo Wackwitz 1997, s. 63.

4 Hölderlin 1972, s. 489, č. 422,115–119. Na Hölderlinovy sebrané spisy dále odkazují pomocí zkratk, uvádějících číslo svazku, číslo dokumentu a řádku. Podrobnější bibliografické údaje viz soupis literatury.

5 StA VII.2, s. 377–378, č. 361,19–21: „V roce 1808 začal Hölderlin opět hrávat na klavír a zaměstnával se hodně hudbou. Začal hrát také opět na flétnu a často zpíval.“ Viz též StA VII.2, č. 393b,18–20; StA VII.2, s. 479, č. 419a,22.

6 StA VII.2, s. 419, č. 385,5–6: „Včera jsem si s Vaším milým synem poprvé zase opět vyšel ven.“ StA VII.2, s. 378, č. 361,27–28: „Tu a tam, ale ne příliš často, provázel své pěstouny na pole.“ StA VII.3, s. 63–65, č. 499,476–478, 482–483 a 502–505: „Zimmerova žena nebo někdo z jeho dcer a synů často brali nebožáka ven na statek a vinice, kde pak sedával na kameni a čekal, až se zase půjde domů. [...] Jeho ruce jsou obvykle špinavé, protože se půl dne zaměstnává tím, že trhá trávu. [...] Pak se bavil trháním květin, a když měl pěknou kytici, roztrhal ji a zastrčil do kapsy.“ StA VII.3, s. 157, č. 535,137–138: „Dříve jsem ho brával s sebou na vinici. Tam však vyváděl mnoho hloupostí.“

7 StA VII.3, s. 64, č. 499,492–505: „Na počátku [svého věžového pobytu] chodíval k znameňitému Conzovi, nedávno zemřelému. Tento pilný a pracovitý přítel staré literatury měl zahradu před Jelení branou v Tübingenu. [...] Když překládal Aischyla, přicházel k němu často Hölderlin, jenž měl tehdy ještě více ohně a sil. [...] Conz mu také dal jednu knihu.“

8 StA VII.2, s. 423, č. 388,27–29 a 39–40: „Nyní je opět celý den mimo lůžko a nanejvýš zdvořilý, pohled jeho oka je přátelský a vlídný, také hraje a zpívá a je obecně velmi rozumný.“

neváhal se ozvat nebo po takových lidech vrhal kameny a výkaly.⁹ Také v drobných sporech s Zimmerem nebo jeho nájemníky a návštěvníky občas přicházely ke slovu pěsti,¹⁰ neboť u básníka relativně často, jak uvádí například Zimmerův dopis neznámému adresátovi z 22. 12. 1835, propukaly silné záchvaty zuřivosti.¹¹

Nemám s ním nyní už žádné těžkosti, ale v minulosti často zuřil, krev mu stoupala do hlavy tak, že často vypadal rudý jako cihla, a pak chrlil urážky na všechno, co mu přišlo do cesty. Když ale záchvat pominul, byl také vždy první, kdo první nabídl ruku k usmíření.

Velmi často býval sužován silným motorickým neklidem, který ho nutil k mnohahodinovému přecházení sem a tam a který mu leckdy nedopřával spočinutí ani v noci. Nejčastěji se procházel ve svém pokojíku nebo venku před domem v prostoru mezi městskou hradbou a řekou (*Zwinger, Öhrn, Hof*), který bývá někdy zkráceně nazýván „ohrádkou“.¹² Po celý den takřka setrvale vedl samomluvu, při níž ventiloval obrazy ze své fantazie a přel se ohnivě sám se sebou nebo s fiktivními odpůrci.¹³ Jeho řeč někdy působila na druhé lidi více či méně rozumně, ale většinou jen na začátku, pak se rychle rozpadala v nesrozumitelný přívál slov, v němž se mísily výrazy z několika cizích jazyků.¹⁴ Lucidních chviliek básník zažíval jen málo.¹⁵

9 StA VII.3, s. 63, č. 499,464–473: „Protože se často pohyboval volně, byl přirozeně vystaven posměchu tupců, kterých je všude plno a jejichž bestialitě je i takový strašlivý a nešťastím posvěcený duchovní úpadek předmětem hloupého zesměšňování. To činilo Hölderlina, když si toho všiml, tak divokým, že po nich házel kameny a výkaly; a když to udělal, byl ještě celý den poté stále rozhněván. S hlubokým politováním je nutné podotknout, že sami studenti se chovali dosti zvířecky, neboť ho občas dráždili a přiváděli k hněvu.“

10 StA VII.2, s. 377, s. 9–11: „Když se tu a tam dostal do menších konfliktů s truhlářovými druhy, končily několika údery pěsti.“ StA VII.3, s. 134, č. 528,57–59. Nebo StA VII.3, s. 63, č. 499,459–462: „V první době, kdy byl u truhláře, měl ještě velmi mnoho záchvatů zuřivosti a vzteku, takže truhlář musel používat své drsné pěsti, aby si od zuřícího získal jejich údery řádný respekt.“ Viz též StA VII.3, s. 156, č. 535,129–134.

11 StA VII.3, s. 134, č. 528,57–59. Viz dále StA VII.3, s. 63, č. 499,463–464; či StA VII.3, s. 422, č. 388,6–10.

12 StA VII.3, s. 65, č. 499,532–534: „Prochází se v ohrádce a tato procházka sem a tam mu zabere čtyři nebo pět hodin, takže se unaví.“ StA VII.2, s. 417, č. 383,8–9: „Již tehdy (tj. r. 1811) jsme jako studenti vídávali ubohého Hölderlina v jeho ohrádce, jak plaše a tiše chodí nahoru a dolů.“

13 StA VII.2, s. 422, č. 388,9–10: „S největší prudkostí hovořil sám se sebou.“ StA VII.2, s. 370–371, č. 357,28–30: „Neblouzní, ale bez ustání mluví ze svých představ, domnívá se, že je obklopen návštěvníky, kteří mu vzdávají hold, hádá se s nimi, naslouchá jejich námitkám a vyvrací je s největší živostí.“

14 StA VII.3, s. 458, č. 411,29–33: „[Někdy] pronesl několik polorozumných slov, ale pak se brzy ztratil v obvyklém galimatyáši polofrancouzských, poloněmeckých výrazů a komplimentů typu Vaše Milosti nebo Vaše Jasnosti, a to za doprovodu zastřených pohledů a záškubů tváře a úst.“

15 StA VII.2, s. 371, č. 357,32–35: „Avšak jen málokdy se v proudu jeho slov, která jsou vcelku jen obyčejným blouzněním, vynoří nějaká zvláštní myšlenka nebo duchaplné spojení.“ Viz též StA VII.2, s. 377, č. 361,13–15; StA VII.2, s. 423, č. 388,27–29 a 39–40.

Od druhých lidí Hölderlin vyžadoval zdvořilost, kterou následně oplácel hotovou smrští nadnesených komplimentů a titulů.¹⁶ Sám si potrpěl na oslovení „pan biblioté-kář“, což byl název knihovnické funkce, kterou vykonával u homburského lankraběte v letech 1804–1806. Naproti tomu oslovení „pan magistr“, které mu na základě absol-vování evangelického teologického semináře v Tübingenu (Stift) příslušelo, se zuřivě bránil.¹⁷ To bylo určitou předzvěstí pozdějšího odmítání vlastního jména a uchylování se ke jménům a identitám smyšleným.

Manické momenty se u něj střídaly s poměrně dlouhými obdobími naprosté apatie a ochablosti, během nichž trávil celé dny poleháváním na lůžku.¹⁸ Přibližně od roku 1812 toto kolísání mezi divokou aktivitou a agresivitou na straně jedné a zemdleností a slabostí na straně druhé postupně polevovalo, až někdy mezi lety 1814 až 1816 došlo podle všeho k silnému celkovému útlumu, který následně trval několik let.¹⁹ Hölderlin v této době přestal hrát i zpívat²⁰ a povinné dopisy matce zredukoval v letech 1816–1820 na nejnutnější minimum. Nechtěl už vycházet z domu a svůj styk s lidmi omezil jen na Zimmerovu rodinu a jeho (studentské) podnájemníky, zatímco bývalé známé a přátele přijímat odmítal. Výše zmiňovaný profesor Conz napsal roku 1821 v dopise J. Kernerovi následující slova: „H. jsem neviděl skoro rok. Kdysi každé léto chodíval na mou zahradu. [...] Už je prý nějakou dobu docela klidný, ale už nechodí ven, k čemuž měl dříve chuť, jen na dvůr za arkýřem.“²¹

Co se týče jeho tehdejší tvorby, měla svůj vrchol v letech 1810–1811. Tehdy Hölderlin chystal k vydání básnický almanach²² a psal kvůli tomu horečným tempem a ve velké kvantitě.²³ Činil tak nicméně již dříve, nejspíše hned poté, co rodina dovolila,

16 StA VII.2, s. 366, č. 355,11–19: „A tak styk s ním, který byl zejména ze strany studentů stále dosti živý, nebyl nijak nebezpečný, ba byl dokonce zajímavý pro ty, kteří se s ním ze sou-citu stýkali častěji a jimž se Hölderlin obvykle jevil poslušný jako dítě; jen návštěvník nesměl zapomenout oslovovat ho co nejčastěji (podle jeho dřívějšího titulu) ‚pane archivní rado‘, načež mu nebohý básník nezřídka s hlubokou úklonou oplácel titulem ‚Vaše Svatos-ti!‘“

17 StA VII.2, s. 419–420, č. 385,9–10 a 20–22: „Když jsme se vraceli domů, potkal nás profe-sor Conz, který pozdravil vašeho syna a oslovil ho pan magistr. [...] ‚Nejsem žádný magis-tr, jsem knížecí knihovník,‘ nadával a proklínal konzistoř a byl s tím dlouho nespokojen.“ Viz též StA VII.2, s. 378, č. 361,43; StA VII.3, s. 61, č. 499,401–402.

18 StA VII.2, s. 378, č. 361,24–25: „V prvních letech, kdy byl u Zimmera, trávil polovinu dne v posteli, ale pak si zvykl vstávat brzy a sám si lehl na postel.“

19 StA VII.2, s. 522, č. 440,58–60: „Jeho tělo nyní bez nemocného ducha, který by ho oživo-val, přežívá v nečinném klidu a vyžaduje péči.“ Bohužel z let 1815–1819 nejsou k dispozici o básnickově životě takřka žádné zprávy.

20 StA VII.2, s. 379, č. 361,60.

21 StA VII.2, s. 458, č. 411,27–28 a 34–35. Nebo StA VII.3, s. 64, č. 499,492–493 a 510–511: „Zpočát-ku občas docházel za nedávno zesnulým, vynikajícím Conzem. [...] Tyto však návštěvy časem ustaly, jak slábl a otupěl.“ Viz též StA VII.2, s. 378, č. 361,21–23; StA VII.3, s. 50, č. 499,10–18.

22 StA II.2, s. 899: „Ubohý Hölderlin chce také vydat almanach a denně pro něj popíše spous-tu papíru.“ Tento almanach nebyl nikdy dokončen ani vydán, ale některé dochované bás-ně do něj mohly patřit.

23 StA VII.2, s. 371, č. 357,30–33: „Zmiňuje velké dílo, které napsal, a jiné, které píše nyní, a celé jeho vědění, znalost jazyků a obeznámenost se starověkem jsou mu k dispozici.“

aby mu Zimmer poskytl psací potřeby, jež mu byly po nějaký čas odepírány z obavy, že psaní zhoršuje jeho duševní stav.²⁴ Následně básník popsal každý papír, který dostal k dispozici.²⁵ Přibližně do roku 1814 tvořil velmi horlivě a rád, poté se však na několik let zcela odmlčel.²⁶ Podobným vývojem prošel jeho zájem o vlastní a cizí poetické texty. Zprvu se zajímal o publikaci vlastních básní a vyjadřoval značnou nelibost nad tím, že jsou některé z nich — tj. ty napsané před rokem 1806 — tištěny za jeho zády, bez jeho vědomí a někdy i bez uvedení jeho jména.²⁷ Později v tomto ohledu zhloustejněl, třebaže povědomí o svém autorství nikdy neztratil úplně. Podobně předčítání vlastních textů (zejména *Hyperiona*) ho zprvu těšilo, později na předčítání vlastních textů někdy nereagoval vůbec, jindy neúčastně prohodil bezvýznamnou pochvalnou frázi, ale k autorství se odmítal znát.

III.

Toto líčení skýtá na první pohled jen malou naději, že texty, které tehdy ve věži vznikaly, mohou mít nějakou hodnotu a smysl. Avšak zde se lze setkat s určitým paradoxem. Choroba těžce poškodila Hölderlinovu mluvenou řeč, formulační schopnosti a myšlení a narušila rovněž jeho „prózu“, což je dosti poznat v korespondenci i dedikacích. Naproti tomu věžové básně se zdají být nemocí postiženy nejméně, což už tehdy v básníkově okolí vyvolávalo velký údiv:²⁸

V těchto básních [...] se přesto vcelku projevuje jasnější duch než v jeho řečech, a to skutečně často, jako kdyby básnická forma měla magický vliv i na jeho myšlenky [...]. V próze [...] nad ním šílenství obecně mělo mnohem větší moc.

Z bohaté produkce této doby se bohužel dochovalo jen málo. Deset textů patří do prvního období zcela jistě (1. *Wenn aus der Ferne...*; 2. *Wenn aus dem Himmel...*; 3. *Der Spaziergang*; 4. *Das fröhliche Leben*; 5. *Auf den Tod eines Kindes*; 6. *Der Ruhm*; 7. *Auf die Geburt eines Kindes*; 8. *Das Angenehme dieser Welt*; 9. *Die Linien des Lebens...*; 10. dopisy z hyperionovského okruhu) a dalších sedm s vysokou pravděpodobností (1. *Was ist der Menschen Leben...?*; 2. *Was ist Gott...?*; 3. *Freundschaft, Liebe...*; 4. *Der Frühling/Wenn auf Ge-*

²⁴ FHA IX.457, č. LXXIII,312–313: „Člověk si všímal, že ho to (tj. psaní) příliš rozrušuje, a (psací) materiál mu odebral.“ Srov. též FHA IX.71.

²⁵ FHA IX.457, č. LXXIII,311–312: „Na počátku plnil každý papír, který mohl dostat, podobnými básněmi.“ Schwab 1846, s. 315: „Psal (tehdy) básně rád a často.“ Srov. též StA VII.2, s. 412–413, č. 379,8–9.

²⁶ Srov. Philipsen 1995, s. 64; Wallner 2005, s. 21 a 24.

²⁷ StA VII.2, s. 400, č. 369,37–47: [básně publikované v *Zeitung für elegante Welt* by neměl H. dostat do ruky, protože] „přes zmatenost svého ducha v něm stále hlodá vrtoch, takže mluví o vlastním vydání svých děl, a když slyší, že něco od něj bylo vytištěno bez jeho předchozího vědomí [...], vždycky se nad tím velmi rozhoří a vykřikuje o neoprávněných zásazích do jeho vlastních práv.“

²⁸ FHA IX.457, č. LXXIII,81–88. Viz též Schwab 1846, II.331: „Když psal prózu, bylo náhlé selhávání jeho myšlenkové síly mnohem nápadnější, protože zde snadno upadal do naprostého zmatení.“

filden...; 5. *An Zimmern / Von einem Menschen...*; 6. *Der Kirchhof*; 7. *In lieblicher Bläue...*); vznik další trojice básní (1. *Das Gute*; 2. *Der Mensch / Wer Gutes ehrt...*; 3. *Die Zufriedenheit*) je sporný, ježto by mohly náležet do období prvního i druhého. Celkem se tedy jedná o 17 až 20 textů, které tak tvoří po básních z posledního období druhou nejpočetnější skupinu (jde o 27 básní podepsaných fiktivním jménem Scardanelli).

Z formálního hlediska jsou básně prvního období velmi pestré, zejména ve srovnání s periodami dalšími. V první periodě se vyskytují ještě básně psané antickými metry, především alkajskou strofou (*Wenn aus der Ferne...*; *Wenn aus dem Himmel...*; *An Zimmern/Von einem Menschen...*; *Der Frühling/Wenn auf Gefilden...*), ale ne už strofy asklépiadské a saphické, elegické distichon nebo hexametry, jimiž Hölderlin poměrně často básnil před svou internací. Dále se objevují básně, které sice mají jambickou kadenci, ale stojí dosti blízko volnému verši (*Was ist der Menschen Leben...?*; *Was ist Gott...?*; *Freundschaft, Liebe...*). Nechybělo snad ani některé z meter, jež užíval starořecký básník Pindaros, ač nelze určit, které to bylo.²⁹ Přibližně v letech 1809–1810 se Hölderlin po dlouhé době opět uchýlil k rýmům.³⁰ Užíval zprvu tradiční rýmové schéma ABAB, kde A představovaly rýmy ženské a B rýmy mužské. Tyto básně psal čtyřstopým nebo pětistopým jambem a trochejem a pravidelně v nich střídal ženské a mužské rýmy (*Der Spaziergang*; *Das fröhliche Leben*; *Auf den Tod eines Kindes*; *Der Ruhm*; *Auf die Geburt eines Kindes*), zatímco později od mužských rýmů i pravidelnosti upustil. Konečně poslední poetickou formu prvního období představují vzestupné pětistopé a šestistopé jambické řady, které ukončovaly střídavé, ale již pouze ženské rýmy (*Das Angenehme dieser Welt...*; *Die Linien des Lebens...*), jež pak dominovaly v pozdějších obdobích. Na rozdíl od Hölderlinových rýmovaných juvenilií byly tyto rýmy sice výrazně chudší, ale nikoli ještě tak striktně uzavírané, ortografické, gramatické a dětsky prosté jako v obdobích následujících.

Zvukově jsou básně prvního období velmi bohaté a plné aliterací, asonancí, vnitřních rýmů, paronomázií, polyptot, anafor, epifor a jiných zvukových figur, a to na úrovni jednotlivých veršů, dvojverší i celých strof. Tento rys neušel ani kritikům věžové poezie, kteří uznávali, že po formální a zvukové stránce jsou básně vesměs vynikající,³¹ byť tuto skutečnost zpravidla přisuzovali jakémusi básnickému automatismu, jehož činnost básník neměl pod kontrolou.³² Námitky bývají vznášeny snad jen proti občasnému nestandardnímu přízvukování, neboť věžový Hölderlin počítal u mnoha slov s přízvukem pohyblivým, který určuje metrum a pozice ve verši, nikoli jazykový úzus.³³

29 To platí pro báseň *In lieblicher Bläue...*, která byla původně psána „pindarovským způsobem“ (*StA* II.2, s. 991, 14–19), ale W. Waiblinger, který ji ve svém románu ocitoval, ji převedl do prózy.

30 Philipsen 1995, s. 70; *FHA* IX.69.

31 Constantine 1992, s. 107; Philipsen 1995, s. 87; zčásti i Böhm 1930, II.747–748.

32 Viz např. Lübke-Grothues 1983, s. 104: „Všechny zvukové a kompoziční symetrie ve věžových básních vznikly bezděčně, nikoli vědomě.“

33 Např. v básni *Wenn aus dem Himmel...* 11 se vedle sebe vyskytuje dvakrát sloveso *sind*, které však má pokaždé jinou metrickou hodnotu (srov. *StA* II.2, s. 902,12–15). Podobně metrum básně *Auf die Geburt eines Kindes* 3 vyžaduje, aby participium *gehend* mělo první slabiku nepřízvučnou a druhou přízvučnou, ač je tomu v němčině naopak (Böhm 1930, II.744).

Mnohem větší problémy vyvolávaly obsah a členění básní. Podrobněji jsem se touto věcí zabýval jinde,³⁴ takže zde se omezím jen na několik telegrafických poznámek. Lexikum je oproti předinternační tvorbě chudší, ale je bohatší než v pozdějších věžových básních, v nichž figuruje pouze něco okolo dvou stovek slov. Hölderlin začal frekventovaněji užívat obecné a subsumační výrazy, zatímco konkréta potlačoval: lze například mnohem častěji potkat „stromy“ a „květy“ než „duby“ a „hvozdíky“. Ovšem v pozdější tvorbě jsou konkréta zastoupena ještě méně. Postupně se snižoval výskyt osobních zájmen (zejména „já“), která se z textů třetího a čtvrtého období takřka naprosto vytratila. Podobně se v básních prvního období ještě vyskytují oslovení nebo otázky vyznačené otazníky, zatímco později je potkat už nelze. Konečně syntax bývá v textech prvního období občas poněkud zvláštní, ale v mnohem menší míře, než tomu je v básních z pozdějších věžových period.

Hölderlinovi současníci tyto anomálie vnímali mnohem ostřeji. Zejména nenahléželi princip pořádání veršů a obrazů, tj. logiku jejich spojování, návaznosti a souvislosti. Občas si byli dokonce jisti, že na některých místech došlo k lapsu (což spojovali s působením nemoci) a výpadku souvislosti nebo části verše, což se při publikaci někdy pokoušeli zastříti vlastním „vylepšením“ a zlogičtěním textu. Například básník Eduard Mörike (1804–1875), jeden z editorů prvního vydání Hölderlinových sebraných básní (1826), se svěřil v dopise Christophu Theodoru Schwabovi (editoru druhého, rozšířeného vydání básní z roku 1846), že text básně *Wenn aus der Himmel...* (v. 5–7) při její publikaci v roce 1858 pozměnil, protože se mu zdálo, že jí tím pomáhá.³⁵ Tentýž básník si stěžoval na Hölderlinovy jazykové podivnosti, byť se mu zdály občas dojmavé:³⁶

Určitý prozaický způsob vyjadřování, neobratnost v jednotlivých slovních spojeních a slovních obrazech a jejich vskutku zvláštní preciózní užití, to jsou zvláštnosti, které charakterizují H. poezii z této doby způsobem, který je spíše dojemný než rušivý.

Obecně lze shrnout, že básně první věžové periody se vyznačují vysokou úrovní básnického řemesla a uměleckosti. Obsahují množství úchvatných líčení přírodních scén a vzájemného zrcadlení přírody a lyrického subjektu.³⁷ Tento subjekt je v bás-

³⁴ Vítek 2023, s. 58–59.

³⁵ StA VII.3, s. 30–31, č. 483,6–8: „Nejsilněji stopy nemoci vystupují ve 2. strofě, kde po násilném přetržení vzletupné reflexe následuje náhlý vstup krajinného obrazu. Zde není žádná mezera, již by básník ještě mohl zamýšlet něčím zaplnit; v rukopisu řádky stojí přímo za sebou právě tak, jak je podávám.“ StA II.2, s. 902,3–11: „Mějte můj nejlepší dík, drahý příteli, za Vaše zajímavé sdělení! Bylo mi o to příjemnější, když jsem našel příležitost, abych dodatečně ospravedlnil nepřesnost ve slovosledu básně získané od Waiblingera, která jde zcela na můj účet. Z čisté lásky k tomuto dílu jsem se tehdy nechal svést k drobnému vylepšení na dvou problematických místech, které nyní, když už má být otištěno, musím svědomitě odvolat jako apokryf.“

³⁶ StA II.2, s. 901,14–31. Viz zčásti též StA VII.3, s. 30–31, č. 483,1–9.

³⁷ Srov. např. Wallner 2005, s. 25 a 28, jenž vyzdvihuje vysokou estetickou i technickou kvalitu básní, kompoziční konsekvenci a básníkovo hluboké emocionální souznění s přírodou.

ních ještě zčásti přítomen (zatímco v pozdějších obdobích už zcela mizí), ale básník měl již tehdy od něj i od veršů značný odstup. Tuto distanci prozrazuje dílem vysoká míra reflektovanosti vlastního textu, dílem jemně ironický podtón, který tu a tam ve verších probleskuje,³⁸ ačkoli (předvěžovému) Hölderlinovi byla ironie spíše cizí a mnozí autoři mu přičítali i naprostou absenci smyslu pro humor.³⁹ To jsou také některé z důvodů, proč dnes převládá mínění, že věžové básně kompoziční stavbu a strukturu nepostrádají, ač jim chybí zřetelnější kontinuita obrazů a veršů, které se k sobě zdají být připojovány leckdy spíše intuitivně než podle nějakého vědomě uskutečňovaného plánu.⁴⁰

Básně prvního období prostupují rovněž určité filozofické a estetické koncepty (respektive jejich části nebo zlomky), jimiž se Hölderlin intenzivně zabýval až do doby, než mu nemoc systematické přemýšlení znemožnila.⁴¹ Tyto myšlenky přetrvávaly i v nemoci a ovlivňovaly obsah jeho básní, ačkoli měl značné potíže s jejich artikulací.⁴² Nezůstaly ovšem úplně stejné, nýbrž se v leccem posunuly. Přesněji specifikovat tyto posuny je velmi obtížné, protože se nedochoval žádný rozpis a výklad metafyzických entit ani stavby, do níž je Hölderlin začlenil. Avšak o rekonstrukci myšlenkového pozadí básní se zde nebudu pokoušet, protože jednak by si to vyžádalo příliš velký prostor, jednak toto pozadí existovalo a působilo ve všech věžových periodách bez zaznamenaných výchylek.

IV.

Dalším způsobem, jak zpřesnit povahu věžové poezie prvního období, je její srovnání s předvěžovou produkcí. Věžové básně se od ní zřetelně liší, ale míra souvislosti a návaznosti na ni zůstává předmětem sporů. Někteří badatelé mezi věžovými a předvěžovými básněmi nacházejí ohromné a nepřekonatelné rozdíly,⁴³ případně kritizují mnohé literární historiky za to, že věžového Hölderlina čtou příliš předvěžovou optikou.⁴⁴ Jiní interpreti naopak soudí, že předvěžová tvorba s věžovou v mnoha ohledech

38 Viz např. *Der Kirchhof, Freundschaft, Liebe...* a snad i *Das fröhliche Leben*. Haverkamp 1991, s. 97–100; Philipsen 1995, s. 14 a 65; Wallner 2005, s. 26.

39 Viz např. *StA VII.4*, s. 124, č. 19e, 57–58.

40 Wallner 2005, s. 130; Peters 1982, s. 201; Wittkop 1993, s. 350.

41 Wittkop 1993, s. 347–348; Oestersandfort 2006, s. 171. *Contra*: Philipsen 1995, s. 148.

42 *StA VII.3*, s. 75, č. 499, 893–898: „Ale nyní [...] má v hlavě ještě spoustu subtilních metafyzických myšlenek; dále má ještě jistý smysl pro poetickou uměřenost, pro originální výraz, a hned se vyjadřuje temně a nanejvýš výstředně, jsa neschopen udržet své dusné, povznesené myšlenkové bubliny nebo dát těmto vzpomínkám nový obrat či jasnou konzistenci.“ Schwab 1846, II. 331: „Myšlenky zde nesly spíše pečet suché reminiscence a svěžesti nabyly teprve tehdy, když se k nim přimísil obraz z přírody; byly to zakrnělé plody, které dřívější bouře zapomněla strhnout z rozvráceného stromu.“ *StA VIII.29*, č. 617a, 48–51: „Jeho verše se často podivuhodně dotýkají myšlenek, jež mu však unikají, když je chce zachytit, a tak je v textu vidět jen ono chtění.“ *Srov. též FHA IX.457*, č. LXXXIII, 290–293.

43 Häussermann 1961, s. 99; Jakobson — Lübbe Grothues 1976, s. 27; Haverkamp 1991, s. 100; Constantine 1992, s. 106; Pautrat 2001, s. 7–9 a 12.

44 Viz např. Thürmer 1970, s. 5, 12, 80 *et passim*.

spojena je,⁴⁵ ať už je považována za její odlesk a netvůrčí dozvuk, nebo za její legitimní pokračování a završení, které není bez její znalosti srozumitelné.⁴⁶

Ponechme tuto spornou otázku otevřenu a soustředme se raději na některé změny a proměny. Především se zásadně transformoval vztah k božskému. Z textů zmizela antická božstva, která se v dřívější tvorbě zjevovala, sestupovala na zem, hovořila s lidmi a starala se o ně, zvouce výjimečné jedince k sobě do výšin a sama jimi byvše zvána a vyvolávána. Vzývání antiky a Řecka, až do roku 1805 velmi výrazné, ve věžové tvorbě zcela absentuje (snad s výjimkou textu *In lieblicher Bläue...*, jenž je navíc některými badateli datován před rok 1806). Rovněž se přestal objevovat Kristus a křesťanství a pominuly snahy propojit obojí s pohanskou antikou. To, co z božského zůstalo, je jakási neosobní a vzdálená božská entita, o níž se neříká, co chce a činí, a která se jen nezřetelně připomíná v různých přírodních jevech a obrazech coby znameních (*Zeichen, Anzeige*) své možné přítomnosti.⁴⁷ Roli boha (*Gott*) a božstva (*Gotttheit*) do vysoké míry převzaly příroda (*Natur*) a duch (*Geist*), i když to nikde není explicitně řečeno.⁴⁸

Současně s proměnou pojetí božskosti se zcela zhroutilo hölderlinovské pojetí héroů, k nimž patřil i básník jakožto vyvolený lidský jedinec, jehož bohové obdařili mimořádnou silou, nadáním a posláním (*Dichterberuf*), aby mohl obdarovávat ostatní, vytyčovat správné měřítko (*Maas*), přibližovat se bohům a spoluvytvářet boží tvar.⁴⁹ Slova „básník“ (*Dichter*), „básnit“ (*dichten*) a „básnění“ (*Dichtung*) se ve věžových básních vůbec nevyskytují. Zmizelo dříve tak palčivé téma konfliktu a zápasu s osudem nebo božstvem,⁵⁰ stejně tak vzalo za své přesvědčení, že básníkovi ani člověku jako takovému není na světě dopřáno místo spočinutí a klidu. Věžové básně naopak vykazují hluboký mír, poklidné smíření se vším, co přichází, přijetí osudu a nekonzfliktní chválu přírody a jejích proměn v čase.⁵¹

Ač tedy předvěžové a věžové básně prvního období spojují podobnosti formální (např. záliba v antických metrech typu alkajské strofy) i tematické (např. hyperionovské dopisy a básně nebo hluboký zájem o krajinu a přírodu), výše uvedený seznam odráží spíše rozdíly. Věžové texty mají hlavně jiné východisko, jiná témata a odlišné nebo jinak akcentované poetické prostředky. Přesto texty vzniklé v první věžové periodě stojí k básnickově předinternační tvorbě mnohem blíže, než je tomu v případě básní period pozdějších, a to spektrem užívaných básnických forem, větší srozumitelností výrazu, lépe sledovatelnou logikou spojování obrazů, bohatším vokabulářem, pestřejšími rýmy a snad i přístupnější, a proto i působivější estetičností.⁵²

45 Böschenstein 1965/1966, s. 35–36; Böschenstein 2000, s. 643; Wackwitz 1997, s. 166; Oestersandfort 2006, s. 3–4 a 226.

46 Michel 1963, s. 550; Philipsen 1995, s. 12, 25–26 a 68–69; Oestersandfort 2006, s. 3–5 a 226.

47 Srov. Böschenstein 1965/1966, s. 52; Michel 1963; Philipsen 1995, s. 150–151; Häussermann 1961, s. 105–107.

48 Srov. Lübke-Grothues 1983, s. 95–96; Pautrat 2001, s. 15; Oestersandfort 2006, s. 101.

49 Srov. k tomu např. Böschenstein 1965/1966, s. 43.

50 Pautrat 2001, s. 8; Böschenstein 2000, s. 642.

51 Michel 1963, s. 550 a 552; Constantine 1992, s. 105; Böschenstein 2000, s. 642; Pautrat 2001, s. 8–9 a 12; Wallner 2005, s. 130.

52 Philipsen 1995, s. 13–14 a 68–69; Böschenstein 2000, s. 642; Wallner 2005, s. 25.

Na závěr lze shrnout, že věžové básně nejsou homogenní, nýbrž je lze rozlišit do několika období na základě proměny básnických forem a poetiky. Věžové básně prvního období navazovaly na předinternační pozdní poezii mnohem více než básně z pozdějších period, ale i tak rozdílly jednoznačně převažují nad shodami a podobnostmi. Básně první periody mají mnohem blíže k pozdějším věžovým básním než k předvěžové tvorbě, jakkoli nelze přehlížet ani vzájemné rozdílnosti.

Překvapivým výsledkem zkoumání věžové poezie je, že se Hölderlin i ve věži básnický vyvíjel, anebo řečeno neutrálněji: měnil svůj básnický výraz. Básně prvního období vykazují méně různých anomálií a odchylek od jazykového úzu než básně pozdější. Později také došlo ke změně a zjednodušení formy a lexika ve směru větší prostoty a obecnosti. To je o to pozoruhodnější, že vnější podmínky Hölderlinova života zůstávaly po celou dobu věžového pobytu víceméně beze změny. Totéž platí pro básníkovu nemoc, která se projevovala střídáním neklidu a zuřivosti s obdobími apatie a relativního klidu, ale nelepšila se ani nezhoršovala. Možná nějaká korespondence mezi Hölderlinovými životními podmínkami a jeho básněmi existovala, ale z dochovaných zpráv to nelze vyčíst.

Aby si čtenář mohl učinit samostatný obrázek o povaze básní z první věžové periody, je jako příloha této studie připojen pracovní překlad pěti z nich,⁵³ které byly vybrány zejména s ohledem na svou formální, tematickou a estetickou rozmanitost a z nichž se většina počeštění zatím nedočkala.⁵⁴ Zde nabízené překlady se snaží o maximální možnou přesnost a o zohlednění většiny lexikálních a syntaktických zvláštností, ale je třeba počítat s tím, že bez nahlížení do německého originálu a podrobnějšího komentáře zůstane přístupnost těchto básní nejspíše jen omezená.

LITERATURA:

- Böschenstein, Bernhard. „Hölderlins späteste Gedichte.“ *Hölderlin-Jahrbuch*, 14, 1965/1966, s. 35–56.
- Böschenstein, Bernhard. „Nachwort.“ In Friedrich Hölderlin. *Gedichte*. Eds. Gerhard Kurz — Wolfgang Braungart. Stuttgart: Reclam, 2000, s. 619–644.
- Böhm, Wilhelm. *Hölderlin I–II*. Halle — Saale: Max Niemeyer Verlag, 1930.
- Constantine, David. *Friedrich Hölderlin*. München: Beck, 1992.
- Haverkamp, Anselm. *Laub voll Trauer: Hölderlins späte Allegorie*. München: Fink, 1991.
- Häussermann, Ulrich. „Hölderlins späteste Gedichte.“ *Germanisch-Romanische Monatschrift*, 42, 1961, s. 99–117.
- Hölderlin, Friedrich. *Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe II.1–2: Gedichte nach 1800: Lesarten und Erläuterungen*. Ed. Friedrich Beissner. Stuttgart: Kohlhammer, 1951 (= *StA II.1/II.2*).
- Hölderlin, Friedrich. *Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe VII.2: Dokumente 1794–1822*. Ed. Adolf Beck. Stuttgart: Kohlhammer, 1972 (= *StA VII.2*).
- Hölderlin, Friedrich. *Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe VII.3: Dokumente 1822–1846*. Ed. Adolf Beck. Stuttgart: Kohlhammer, 1974 (= *StA VII.3*).
- Hölderlin, Friedrich. *Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe VII.4: Dokumente. Rezensionen, Würdigungen*. Ed. Adolf Beck. Stuttgart: Kohlhammer, 1977 (= *StA VII.4*).

53 *Der Spaziergang* (*StA II.1*, s. 276); *Das fröhliche Leben* (*StA II.1*, s. 274–275); *Auf den Tod eines Kindes* (*StA II.1*, s. 264); *Freundschaft, Liebe...* (*StA II.1*, s. 261); *An Zimmern* (*StA II.1*, s. 271).

54 Výjimkou je báseň *An Zimmern*, viz Hölderlin 1977, s. 80.

- Hölderlin, Friedrich. *Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe VIII: Dokumente. Rezensionen, Würdigungen*. Eds. Friedrich Beissner — Adolf Beck. Stuttgart: Kohlhammer, 1985 (= STA VIII).
- Hölderlin, Friedrich. *Světlo lásky*. Přel. Vladimír Mikeš. Praha: Československý spisovatel, 1977.
- Hölderlin, Friedrich. *Sämtliche Werke IX: Dichtungen nach 1806: Mündlich*. Eds. Dietrich Eberhardt Sattler — Michael Franz. Frankfurt am Main: Verlag Roter Stern, 1983 (= FHA IX).
- Jakobson, Roman — Lübbe-Grothues, Grete. „Ein Blick auf ‚Die Aussicht‘ von Hölderlin.“ In Roman Jakobson. *Hölderlin — Klee — Brecht: Zur Wortkunst dreier Gedichte*. Ed. Elmar Holenstein. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1976, s. 27–96.
- Lübbe-Grothues, Grete. „Grammatik und Idee in den Scardanelli-Gedichten Hölderlins.“ *Philosophisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft*, 90, 1983, s. 83–109.
- Michel, Wilhelm. *Das Leben Friedrich Hölderlins*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963.
- Oestersandfort, Christian. *Immanente Poetik und poetische Diätetik in Hölderlins Turmdichtung*. Tübingen: Niemeyer, 2006.
- Pautrat, Bernard. „L’œil simple.“ In Friedrich Hölderlin. *Poèmes (1806–1843)*. Trad. Bernard Pautrat. Paris: Éditions Payot et Rivages, 2001, s. 7–19.
- Peters, Uve Henrik. *Hölderlin: Wider die These vom edlen Simulanten*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1982.
- Philipsen, Bart. *Die List der Einfalt: NachLese zu Hölderlins spätesten Dichtungen*. München: Fink, 1995.
- Schwab, Christian Theodor. „Hölderlins Leben.“ In *Friedrich Hölderlin’s sämtliche Werke I–II*. Ed. Christian Theodor Schwab. Stuttgart — Tübingen: Cotta, 1846, II.263–333.
- Thürmer, Wilfried. *Zur Verfahrensweise in der spätesten Lyrik Hölderlins*. Marburg: Elwert, 1970.
- Vítek, Tomáš. „Věžové básně Friedricha Hölderlina.“ *Plav*, 6, 2023, s. 54–60.
- Wackwitz, Stephan. *Friedrich Hölderlin: Zweite, überarbeitete und ergänzte Auflage*. Stuttgart — Weimar: Metzler, 1997.
- Wallner, Georg Wolfgang. *Friedrich Hölderlin — die Turmzeit. 1807–1843: Symptomatik und Hypothesen zu einer Diagnose*. Aix-en-Provence: Mémoires de l’EPC, 2005.
- Wittkop, Gregor. *Hölderlin. Der Pflegsohn: Texte und Dokumente 1806–43 mit den neu entdeckten Nürtinger Pflegschaftsakten*. Stuttgart — Weimar: Metzler, 1993.

1. PROCHÁZKA

Vy lesy, stranou v kráse,
 vkreslené v stráž zeleně,
 kde okolo vodívám se,
 sladkým smírem odměněn
 5 za každý trn v srdci, v dřeni,
 když mysl tmí mi stín,
 tu tvorba, přemýšlení
 vždy stávaly bolesti.
 Vy sličné obrazy tam v doli,
 10 zahrada třebas, strom v ní,
 a lávka pak, úzká tolik,
 je potok sotva k spatření,
 jak krásně sličný obraz kraje
 plá z jasné dálky komusi,
 15 tam, rád se toulávaje,
 chodívám v mírném počasí.
 Přátelsky nás božstvo vede,
 prv s nebem modravým,
 pak stvořeno s klenbou, šedé,
 20 zchystáno s mrakovím,
 s žhnoucími blesky a hřměním
 hromu a s půvabem niv,
 s krásou, jež tryskla ve prameni
 obrazu, jenž je původní.

2. RADOSTNÝ ŽIVOT

Když se loukou procházívám,
 když jsem nyní v poli sám,
 zkrátlý, zbožný ještě bývám,
 jak od trnů nezdrásán.
 5 Oděv ve větrech mi vlaje,
 jak duch jaře ptá se mne,
 oč niternost opřena je,
 než jí rozklad zasvitne.

 Ó, ten mírný obraz venku,
 10 kde tkví stromy zelené,
 jako vývěsní štít šenku
 minout sotva může mne.

1. DER SPAZIERGANG

Ihr Wälder schön an der Seite,
 Am grünen Abhang gemahlt,
 Wo ich umher mich leite,
 Durch süße Ruhe bezahlt
 5 Für jeden Stachel im Herzen,
 Wenn dunkel mir ist der Sinn,
 Den Kunst und Sinnen hat Schmerzen
 Gekostet von Anbeginn.
 Ihr lieblichen Bilder im Thale,
 10 Zum Beispiel Garten und Baum,
 Und dann der Steg der schmale,
 Der Bach zu sehen kaum,
 Wie schön aus heiterer Ferne
 Glänzt Einem das herrliche Bild
 15 Der Landschaft, die ich gerne
 Besuch' in Witterung mild.
 Die Gottheit freundlich geleitet
 Uns erstlich mit Blau,
 Hernach mit Wolken bereitet,
 20 Gebildet wölbig und grau,
 Mit sengenden Blizen und Rollen
 Des Donners, mit Reiz des Gefilds,
 Mit Schönheit, die gequollen
 Vom Quell ursprünglichen Bilds.

2. DAS FRÖHLICHE LEBEN

Wenn ich auf die Wiese komme,
 Wenn ich auf dem Felde jezt,
 Bin ich noch der Zahme, Fromme
 Wie von Dornen unverlezt.
 5 Mein Gewand in Winden wehet,
 Wie der Geist mir lustig fragt,
 Worinn Inneres besteht,
 Bis Auflösung diesem tagt.

 O vor diesem sanften Bilde,
 10 Wo die grünen Bäume stehn,
 Wie vor einer Schenke Schilde
 Kann ich kaum vorübergehn.

Poklid v potichlých dnech proto
jistě skvělý mně se zdá,
15 neměl by ses ptáti po tom,
kdy mám odpověď ti dát.

Přesto hledám stezky milé
ke krásnému potoku,
co se plazí, jako v díle,
20 přes břeh dutě, v divoku;
přes něj přece lávka zde je,
v krásný les jdouc nahoře,
tam, kde vítr kol ní věje,
oko s potěšením zře.

25 Výše v kopci, na vrchole,
sedám v mnohém odpůldni,
když van šumí s vršky kolem,
bití zvonu věží zní,
rozjímavost v srdce lije
30 smírnost, jak i obraz je,
těž zklidnění bolestí, jež
lest a rozum rýmuje.

Krásný kraji! kde tu středem
cesta velmi rovně jde,
35 kde srp stoupá luno, bledé,
večer van když nadejde,
kde příroda velmi prostá,
kde ční mocné pohoří,
chci, domácký, v dům se dostat,
40 zpět tam zlaté víno zřít.

3. NA SMRT DÍTĚTE

To v dětech krása vlastně žije,
je možná Boží obraz sám;
jí vlastní klid a mlčení je,
andělům stačí ke chválám.

Denn die Ruh an stillen Tagen
Dünkt entschieden trefflich mir,
15 Dieses mußt du gar nicht fragen,
Wenn ich soll antworten dir.

Aber zu dem schönen Bache
Such' ich einen Lustweg wohl,
Der, als wie in dem Gemache,
20 Schleicht durch's Ufer wild und hohl,
Wo der Steg darüber gehet,
Geht's den schönen Wald hinauf,
Wo der Wind den Steg umwehet,
Sieht das Auge fröhlich auf.

25 Droben auf des Hügels Gipfel
Siz' ich manchen Nachmittag,
Wenn der Wind umsaust die Wipfel,
Bei des Thurmes Glockenschlag,
Und Betrachtung giebt dem Herzen
30 Frieden, wie das Bild auch ist,
Und Beruhigung den Schmerzen,
Welche reimt Verstand und List.

Holde Landschaft! wo die Straße
Mitten durch sehr eben geht,
35 Wo der Mond aufsteigt, der blasse,
Wenn der Abendwind entsteht,
Wo die Natur sehr einfältig,
Wo die Berg' erhaben stehn,
Geh' ich heim zulezt, haushältig,
40 Dort nach goldnem Wein zu sehn.

3. AUF DEN TOD EINES KINDES

Die Schönheit ist den Kindern eigen,
Ist Gottes Ebenbild vielleicht;
Ihr Eigentum ist Ruh' und Schweigen,
Das Engeln auch zum Lob gereicht.

4. ZIMMEROVI

O člověku já pravím: když dobrý je
a moudrý, co mu třeba? Někde je cos,
co stačí čísi duši? Stvol je jakýs,
na zemi révoví nejzralejší

- 5 vzrostlo, jež může ho živit? Smysl v tom
je tento. Druh je často milenkou, víc
uměna. Řeknu ti, ó drahý, pravdu:
Daidalův duch i ten lesa tvůj je.

4. AN ZIMMERN

Von einem Menschen sag' ich, wenn der ist gut
Und weise, was bedarf er? Ist irgend eins
Das einer Seele gnüget? ist ein Halm, ist
Eine gereifteste Reb' auf Erden

- 5 Gewachsen, die ihn nähre? Der Sinn ist deß
Also. Ein Freund ist oft die Geliebte, viel
Die Kunst. O Teurer, dir sag' ich die Wahrheit:
Dädalus Geist und des Walds ist deiner.

5. PŘÁTELSTVÍ, LÁSKA...

Přátelství, láska, chrám a svatí, kříž, obrazy,
oltář a kazatelna, hudba. Kázání zní mu.
Výuka katechismu zdá se po jídle ospale marnou
promluvou k muži, děcku, dívce, zbožným ženám;
5 pak chodívá on, pán a měšťan, taktéž kumštýř,
rád kolem po polích a po domovských lukách,
a mládež, pozorujíc, jde též.

5. FREUNDSCHAFT, LIEBE...

- Freundschaft, Liebe, Kirch' und Heil'ge, Kreuze, Bilder,
Altar und Kanzel und Musik. Es tönet ihm die Predigt.
Die Kinderlehre scheint nach Tisch ein schlummernd mußig
Gespräch für Mann und Kind und Jungfrau, fromme Frauen;
5 Hernach geht er, der Herr, der Bürgersmann und Künstler
Auf Feldern froh umher und heimatlichen Auen,
Die Jugend geht betrachtend auch.